

JUGOSLAVIJA I MEĐUNARODNI ODNOSI — NAČELA I PRAKSA

Nesvrstanost se sedamdesetih godina sve više izražavala kao politika regulisanja celine odnosa u svetu na prihvatljivoj osnovi, a ne kao politika određene grupacije zemalja koje nastoje da ostvare neke posebne ciljeve u međunarodnoj zajednici. Sve veći broj država — učesnica na konferencijama nesvrstanih sve dočio je o rastu pokreta i njegovoj „univerzalizaciji“. Pokret nije mogao da izbegne povremene stagnacije i oseke, naročito kritične od polovine šezdesetih godina. Slabljenje hladnog rata i dijalog velikih sila kao da su vodili zaključku da su nesvrstani ostvarili deo svog cilja — izbegavanje blokovskih konfrontacija. Istovremeno se i burni proces dekolonizacije približavao kraju. Politika pojedinih članica pokreta bila je opterećena pragmatizmom: one su se izdvajale i posvećivale unutrašnjim problemima ili sređivanju odnosa sa susedima. Na sastanku predsednika UAR i Jugoslavije s indijskim premijerom u Nju Delhiju, oktobra 1966, učinjen je napor da se aktivnost nesvrstanih oživi. Jugoslovenski predsednik je februara 1968. u Kairu izneo ideju o održavanju nove konferencije nesvrstanih na najvišem nivou. Međunarodni događaji koji su koincidirali s ovom inicijativom otežavali su sazivanje te konferencije (izraelska agresija na Bliskom istoku 1967. i intervencija zemalja Varšavskog pakta u Čehoslovačkoj 1968).

Inicijator za održavanje Treće konferencije nesvrstanih na vrhu ponovo je bila Jugoslavija, preko svog predsednika. Konferencija je održana u Lusaki (Zambija) od 8. do 10. septembra 1970, u prisustvu 54 delegacije sa statusom punopravnih članova i 10 u svojstvu posmatrača. Dominirala su pitanja međunarodnog ekonomskog poretka i političkog položaja nesvrstanih zemalja. Doneta su dva programska dokumenta: Deklaracija o miru, nezavisnosti, razvoju, saradnji i demokratizaciji međunarodnih odnosa i Deklaracija o nesvrstanosti i

ekonomskom razvoju. Od posebnog značaja je bila činjenica što se skup u Lusaki saglasio da se obrazuju trajni organi za nadzor nad sprovođenjem donetih odluka i sazivanje sledeće konferencije[^]

Četvrta konferencija šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja održana je u Alžiru (od 5. do 9. septembra 1973. godine), uz učešće 75 punopravnih članica pokreta, devet posmatrača i tri evropska „gosta“ (Finska, Švedska i Austrija). Alžirski skup je pokazao težnju za jačanjem akcione sposobnosti nesvrstanih i njihove saradnje u oblasti privrede, tehnologije, kulture, informisanja. Odlučeno je da se osnuje Fond solidarnosti za finansiranje ekonomskog i socijalnog razvoja nesvrstanih zemalja. U Alžiru je obrazovan Koordinacioni biro, u koji su ušli predstavnici 17 država, sa zadatkom da pripremi narednu konferenciju i usaglašava aktivnost nesvrstanih, naročito u Organizaciji ujedinjenih nacija. Koordinacioni biro je pretežno zasedao na nivou ambasadora. Za razvijanje saradnje i kontinuitet pokreta poseban značaj su imali sastanci ministara nesvrstanih zemalja u Alžiru, Havani, Limi i ponovo u Alžiru (1974—1976). U 1975. i 1976. godini održano je nekoliko konferencija nesvrstanih, na kojima su razmatrani problemi sirovina i informisanja (u Dakaru, Tunisu, Nju Delhiju).

Na Petoj konferenciji nesvrstanih na vrhu, održanoj u Kolombu (Šri Lanka) od 16. do 19. avgusta 1976, učestvovalo je 85 zemalja punopravnih članica, sedam zemalja u svojstvu gostiju (Finska, Švedska, Austrija, Filipini, Portugalija, Rumunija i Švajcarska) i više posmatrača, koji su predstavljali oslobodilačke pokrete i organizacije. Nesvrstani su u Kolombu potvrdili kontinuitet svoje politike i pokazali sposobnost da odbiju pritiske sa strane, bilo na pojedine članice bilo na pokret u celini.

U Kolombu 1976. i u Havani 1979. pokret je dobio izvesne institucionalne oznake u cilju postizanja veće efikasnosti i koordinacije. Jugoslavija je u Kolombu predložila održavanje konferencije o razoružanju u okviru OUN, do koje je i došlo tokom Specijalnog zasedanja Generalne skupštine UN o razoružanju, 1978. godine. Tito je poslednji put, septembra 1979, predvodio delegaciju Jugoslavije na Šestoju konferenciji šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja. Na konferenciji u Havani izraženo je jedinstvo u osnovnim ciljevima, principima i merilima pokreta nesvrstanosti. Pokret nesvrstanosti još ranije je

proširivao političku platformu borbe za nezavisnost programom za uspostavljanje pravednijeg međunarodnog ekonomskog poretka. Novostvoreni Koordinacioni biro zadužen je za usklađivanje aktivnosti nesvrstanih zemalja u periodu između konferencija, za sprovođenje odluka i međusobne konsultacije. U sastav ovog biroa izabrana je i Jugoslavija. Jugoslavija se u nesvrstanom frontu zalagala za što veće akciono jedinstvo pokreta, kako bi se onemogućilo mešanje velikih sila, njihove intervencije, pokušaji cepanja jedinstva i stvaranje jezgara velikih sila u okviru pokreta. Titu je u Havani odati priznanje za njegovu ulogu u nastajanju nesvrstanosti i oživotvoravanju politike nesvrstanih. Nesvrstanost je trajna orijentacija jugoslovenske politike, o čemu svedoči aktivno učešće Jugoslavije na konferencijama nesvrstanih i posle Titove smrti, u Nju Delhiju 1983. godine, kada je jugoslovensku delegaciju predvodio Petar Stambolić, i na konferenciji u Harareu 1986. godine, kada je na čelu delegacije bio Sinan Hasani.

Od početka, a naročito poslednjih godina, prvo tiho a u poslednje vreme glasnije, protivnici politike nesvrstanosti i skeptici — u smislu rasipanja snaga i sredstava, trošenja energije u svetskim poslovima koji nas bitno ne tangiraju kao malu državu, i si. — pitaju se je li uopšte moguć pokret koji je u suštini konglomerat država posebnih interesa, sukobljenih shvatanja, oružanih konfrontacija. U slučaju Jugoslavije, smatraju da ona za pušta odnose sa susednim državama, balkansku i evropsku dimenziju svoje politike, na račun forsiranja veza sa nesvrstanima. Održavanje konferencije ministara inostranih poslova balkanskih država 1988, istovremeno sa prihvatanjem organizacije sledećeg samita nesvrstanih, kao da govori o uzajamnoj prožetosti jugoslovenske politike i jednom i drugom tendencijom. O tome odranije svedoče i druge jugoslovenske inicijative u krugu Evrope, sa regionalnim oblicima saradnje i na Mediteranu.

Jugoslavija nije razdvajala koegzistenciju od internacionalističke solidarnosti. Teorijski i praktično, ona je u konkretnim međunarodnim odnosima polazila od njihove sinteze. O tome govore mnogobrojni kontakti i razgovori predstavnika Jugoslavije s predstavnicima nesvrstanih zemalja, SSSR-a, SAD i drugih zapadnih zemalja. Septembra 1971. i novembra 1976. Leonid Brežnjev je boravio u Jugoslaviji, a Tito u SSSR-u 1972, 1973. i 1977. godine. Godine 1977. Tito je prvi put posetio NR Koreju i NR Kinu. Predsednik kineske vlade Hua Guofeng

boravio je avgusta 1978. u Jugoslaviji. Odnosi sa SAD i zapadnim zemljama nisu uticali na Jugoslaviju da ne zauzme negativan stav prema intervencijama SAD u raznim krajevima sveta. Tako su osuđeni američka intervencija i rat u Vijetnamu, ugrožavanje Kube i agresija Izraela na arapske zemlje. Svet je živio u senci mnogobrojnih intervencija SAD koje su vršile najgrublji pritisak na zemlje u razvoju ili tek oslobođene zemlje. SAD su se 1964. umešale u rat između Severnog i Južnog Vijetnama. Nekoliko stotina hiljada američkih vojnika pokušavalo je da uz primenu najsavremenije ratne tehnike „vijetnamizira“ iscrpljenu zemlju. Pokazalo se da ni najmodernija ratna tehnika ne može da dobije rat podržavanjem gnijlog južnovijetnamskog režima. SAD su u svojoj politici na Bliskom istoku koristile Izrael, a na jugu Afrike južnoafrički rasistički režim. Koristeći obaveštajne službe, suparničke pokrete i ekonomsko podrivanje, SAD su onemogućavale razvoj zemalja koje nisu htele da se priklone diktatu.

Zajednička akcija Jugoslavije i socijalističkih zemalja Istočne Evrope 1967, prilikom rata Izraela s arapskim zemljama, nije značila napuštanje principa i prakse nesvrstane politike. SKJ je osudio oružanu intervenciju zemalja Varšavskog ugovora u Čehoslovačkoj, 21. avgusta 1968. godine, u ime odbrane socijalizma i protiv doktrine ograničenog suvereniteta. Intervencija je izazvala diferencijaciju u komunističkom pokretu. Za mnoge komuniste bilo je neprihvatljivo da se socijalizam brani tenkovima. Nasilje na Vltavi u ime socijalizma, utoliko ciničnije što je čehoslovački pokušaj počivao na „humanizaciji socijalizma“, dovelo je do unutrašnjeg vrenja u mnogim partijama Zapadne Evrope, naročito u Italiji i Francuskoj. Komunisti na Zapadu tražili su novu strategiju socijalizma koja bi u sebi nosila više demokratije, izražavala originalno stvaralaštvo, nezavisnost, obnovu osnovnih socijalističkih ciljeva. Na toj osnovi pojavio se „evrokomunizam“ u italijanskoj, francuskoj i španskoj partiji. Enriko Berlinguer je pred smrt izneo tezu o iscrpenosti oktobarske inspiracije. Komunisti počinju da odbacuju raniju diskriminaciju saradnje sa socijalističkim partijama. Jugoslavija je osudila i druge agresije širom sveta, nezavisno od njihovog motiva. Osuđena je vijetnamska okupacija Kampučije (krajem 1980) i izraženo neslaganje s ulaskom vojnog kontingenta Sovjetske armije u Avganistan (krajem 1979. godine).

Živa spoljnopolitička aktivnost Jugoslavije proisticala je iz uverenja o visokom stepenu međuzavisnosti u svetu i o odgovornosti svih članova međunarodne zajednice za mir, koji je upravo zbog te međuzavisnosti postao nedeljiv. Aktivna miro-ljubiva koegzistencija država bila je nespojiva s praksom intervencija, ideološke dominacije i politikom interesnih sfera. Jugoslavija je istupala protiv svih oblika neravnopravnosti i nametanja blokovske volje suverenim narodima. Ona je u okvirima Organizacije ujedinjenih nacija podržavala napore da se reše akutne krize, koje su zabrinjavale svet, i uklone krizna žarišta. Prekinula je diplomatske odnose s Izraelom 13. juna 1967. godine jer se izraelska vlada oglušila o njeno upozorenje i nastavila agresiju na arapske zemlje. Vojno-fašistički udar u Čileu i ubistvo predsednika Aljendea žigosala je kao delo snaga imperijalizma. Zalagala se za ujedinjenje naroda Severne i Južne Koreje mirnim putem i bez mešanja sa strane. Smatrajući palestinsko pitanje centralnim u dugoj krizi na Bliskom istoku, podržavala je Palestinsku oslobodilačku organizaciju kao zakonitog predstavnika palestinskog naroda. Nastavila je da daje podršku oslobodilačkim pokretima i podstiče međunarodne akcije protiv poslednjih rasističkih uporišta na jugu Afrike.

Posle osude vojne intervencije pet država Varšavskog ugovora u Čehoslovačkoj avgusta 1968, odnosi Jugoslavije sa socijalističkim državama privremeno su se pogoršali, ali ne i s Rumunijom, jer ona nije učestvovala u intervenciji iako je bila član pomenute blokovske vojne formacije. Jugoslovensko-rumunski odnosi dobijali su karakter redovne razmene mišljenja između predsednika Tita i Nikolae Čaušeskua, kao i na nižim nivoima, o svetskoj-politici, međunarodnom radničkom pokretu i bilateralnim pitanjima. Saradnja dve zemlje bila je krunisana i zajedničkom gradnjom hidrocentrale „Đerdap“.

Do poboljšanja odnosa sa SSSR-om i drugim socijalističkim državama došlo je već 1969—1970. Prilikom posete generalnog sekretara CK KPSS Leonida Iljiča Brežnjeva Jugoslaviji septembra 1971, objavljena je sovjetsko-jugoslovenska Izjava u kojoj je izražena sovjetska podrška nesvrstanim zemljama u borbi protiv imperijalizma. Tito i Brežnev sretali su se i narednih godina (1972, 1973, 1976, 1979). SKJ i KPSS pridavali su veliki značaj razvoju uzajamne povezanosti komunističkih i radničkih partija sa svim progresivnim pokretima u ime mira, slobode i nezavisnosti razvoja narodâ. Jugoslavija i SSSR su se

izjasnile kao pristalice učvršćenja mira i bezbednosti na Balkanskom poluostrvu. SKJ i KPSS osudile su agresiju SA protiv naroda Indokine. Jugoslavija i SSSR potvrdile su odlučnu podršku borbi arapskih naroda za oslobođenje teritorija koje je okupirao Izrael. Obe zemlje smatrale su neophodnim povećanje uloge Organizacije ujedinjenih nacija i osiguranje univerzalnosti OUN. Izjasnile su se za uspostavljanje legitimnih prava naroda Republike Kine u OUN, za istovremeni prijem u OUN Nemačke Demokratske Republike i Savezne Republike Nemačke, za prestanak diskriminatorne politike u OUN prema Demokratskoj Republici Koreji. Jugoslavija i SSSR zahtevale su likvidaciju svih ostataka kolonijalizma. Izjava Tita i Brežnjeva bila je nezvanično poznata i kao Tito-Brežnjevljeva doktrina. Saradnja Jugoslavije sa socijalističkim zemljama nastavila se u najraznovrsnijim oblicima. U odnosima s Bugarskom ostalo je otvoreno pitanje osporavanja makedonskog nacionalnog individualiteta i gušenja makedonske nacionalne manjine. Bugarska do danas nije prihvatila postojanje Makedonije u okviru Jugoslavije kao realne i nepromenljive činjenice. O tome svedoče razne „naučne“ argumentacije i propagandističke manifestacije Sofije koje imaju za cilj da ovo pitanje održavaju kao otvoreno žarište. Na drugoj strani, staljinističko rukovodstvo Albanije je, i pored jugoslovensko-albanskih privrednih odnosa, ideološki napadalo sistem Jugoslavije još od vremena nevoljne normalizacije odnosa posle Staljinove smrti, mešalo se u unutrašnje stvari Jugoslavije, podgrevalo i izlivalo separatističke ideje među kosovskim nacionalistima i u delu kosovske birokratije. Iza kosovske kontrarevolucije 1981. stajale su i ilegalne organizacije koje je podržavala Albanija.

Jugoslavija je razvijala intenzivne ekonomske i kulturne veze s kapitalističkim zemljama Zapada. Odnosi sa Saveznom Republikom Nemačkom obnovljeni su 1968. godine. Jugoslavija je branila prava slovenačke i hrvatske nacionalne manjine u Austriji, tražeći primenu Državnog ugovora. Poseta jugoslovenskog predsednika Sjedinjenim Američkim Državama 1971. i razgovori s predsednikom Ričardom Niksonom, kao i uzvratna poseta predsednika SAD Džona Forda Jugoslaviji 1975, služili su razvijanju međusobnih odnosa na bazi ravnopravnosti, nemešanja i nezavisnosti. Ugovorom o rešenju nekih graničnih pitanja i Sporazumom o unapređenju privredne saradnje, koje su u Osimu, kod Ankone, 10. novembra 1975. potpisali Miloš

Minie, potpredsednik Saveznog izvršnog veća i savezni sekretar za inostrane poslove, i Marijano Rumor, italijanski ministar inostranih poslova, skinuti su s dnevnog reda preostali problemi između dve zemlje u vezi s nekadašnjom Slobodnom Teritorijom Trsta. Sklapajući ove sporazume, Jugoslavija i Italija su pošle od ravnopravnosti država i doslednog poštovanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta. U Osimu su preuzete obaveze o maksimalno mogućoj zaštiti građana-pripadnika manjina. Sporazumi su predviđali poboljšanje visiova života pograničnog stanovništva, dugoročnu industrijsku kooperaciju, zajednička ulaganja i razmenu tehnologije.

Prekinuti odnosi između Jugoslavije i Vatikana uspostavljeni su 1966, nakon 14 godina, zaključenjem Protokola između SFRJ i Vatikana. Protokol je uvažavao principe pravnog položaja verskih zajednica u Jugoslaviji: slobodu savesti i veroispovesti, odvojenost crkve od države, jednakost i ravnopravnost svih verskih zajednica. Time je Sveta stolica prihvatila odnose s Jugoslavijom na bazi njenog zakonodavstva. Vlada SFRJ je Protokolom, koji do danas nije objavljen, priznala jurisdikciju Svete stolice nad jugoslovenskom rimokatoličkom crkvom u duhovnim pitanjima crkvenog karaktera. Vatikan je prihvatio jugoslovensku stvarnost i načelo „depolitizacije crkve“. Zaključenju Protokola pogodovale su i ekumenske ideje Drugog vatikanskog koncila. Nove tendencije u politici Vatikana posle smrti Pija XII, a za vreme pontificata Jovana XXIII i Pavia VI, dovele su do posete predsednika Tita Pavlu VI, marta 1971.

Unapređujući odnose s evropskim zemljama — susednim, zapadnim i istočnim — Jugoslavija je, držeći se iznetih principa, i u granicama svojih mogućnosti, doprinosila razvijanju saradnje između svih država. Ova njena politika bila je tim plodotvornija što se proteklih godina Evropa od žarišta hladnog rata pretvorila u zonu mira i jedno od najstabilnijih područja sveta. Jugoslavija je dala aktivan prilog pripremama za Konferenciju o evropskoj bezbednosti i saradnji (KEBS). Ta konferencija, održana u Helsinkiju od 30. jula do 1. avgusta 1975. na nivou šefova država i vlada zemalja učesnica, donela je Završni dokument, koji je davao osnovu za brži razvoj političkih i ekonomskih odnosa, uvažavajući interese svih evropskih naroda. Države učesnice preuzele su obavezu da se u međusobnim odnosima pridržavaju principa poštovanja suverene jednakosti,

uvažavanja prava na suverenitet, uzdržavanja od pretnje silom ili upotrebe sile, poštovanja nepovredivosti granica i teritorijalnog integriteta, mirnog rešavanja sporova, nemešanja u unutrašnje poslove drugih, poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, uključujući slobodu mišljenja, veroispovesti i ubeđenja, uvažavanja ravnopravnosti i prava naroda na samoopredeljenje, saradnje među državama, savesnog ispunjavanja međunarodno-pravnih obaveza. Predviđena je saradnja u oblasti privrede, nauke, tehnike i zaštite čovekove okoline, u humanitarnoj i drugim oblastima, kao i u vezi s pitanjima koja se tiču bezbednosti i saradnje na području Mediterana. Jugoslovenski predsednik je Konferenciju ocenio kao „početak jednog procesa“, oslobađanja Evrope od nasleđa prošlosti i njenog okretanja budućnosti.

Posle Helsinkija, glavni grad Jugoslavije bio je domaćin prvog sastanka predstavnika evropskih država (1977) u okviru trajnog rada KEBS-a.

SKJ se u međunarodnom komunističkom i radničkom pokretu teorijski i praktično zalagao za samostalnu nacionalnu strategiju u borbi za socijalizam, odbacujući obaveznu i jedinstvenu idejno-političku liniju u ma kojem vidu. Jugoslovenski komunisti su priznavali različite puteve te borbe, smatrali da delatnost svake partije zavisi od nacionalnih uslova, isticali razlike kao izraz neravnomernog razvitka socijalizma — i, samim tim, suprotstavljali se dirigovanju celokupnim komunističkim pokretom iz nekog međunarodnog centra. To stanovište nije značilo izolaciju ni apsolutizaciju parcijalnih interesa i vlastitih pogleda, o čemu svedoči akciono jedinstvo Jugoslavije sa socijalističkim zemljama prilikom izraelskog napada na arapske zemlje 1967. i imperijalističkog pokušaja sankcionisanja politike svršenog čina. Predsednik Tito je učestvovao na prvom sastanku rukovodilaca socijalističkih država i partija u Moskvi juna 1967, na kome je data podrška arapskim zemljama, kao i na drugom sastanku, u Budimpešti jula 1967, gde se raspravljalo o pružanju ekonomske pomoći tim zemljama. Rukovodeća tela SKJ ocenila su intervenciju zemalja Varšavskog ugovora u Čehoslovačkoj kao gaženje suvereniteta i teritorijalnog integriteta jedne nezavisne socijalističke države. Prema toj oceni, intervencija je značila negaciju opšteprihvaćenih principa međunarodnog prava i Povelje UN. Jednostrana teza o ugroženosti socijalizma nije davala pravo nijednoj zemlji da interveniše u njegovo ime.

Međunarodna savetovanja i dogovore komunističkih partija SKJ je procenjivao prema njihovom sadržaju, karakteru, ciljevima i rezultatima. Jugoslovenski komunisti nisu učestvovali na Savetovanju evropskih komunističkih partija u Karlovim Varima 1967. o bezbednosti u Evropi, kao ni na savetovanju u Moskvi juna 1969. posvećenom „borbi protiv imperijalizma u savremenoj etapi i jedinstvu akcije komunističkih i radničkih partija i svih antiimperijalističkih snaga“. Predsedništvo i Izvršni komitet CK SKJ su u pismu CK KP Čehoslovačke povodom konferencije u Karlovim Varima izneli svoje rezerve u vezi s načinom njenog sazivanja i priprema, a posebno u vezi s ocenom evropske situacije u tekstu Prednacrtu deklaracije, izrađenog na sastanku Redakcione komisije u Varšavi. SKJ je došao do uverenja da njegovo učešće na tom skupu ne bi uticalo na sadržaj predloženog dokumenta. Izvršni biro Predsedništva SKJ pozitivno je ocenio proceduru pripreme pomenutog moskovskog savetovanja, činjenicu što na njemu nije osuđena nijedna partija, kao i prihvatanje razlika u shvatanjima među pojedinim partijama, ali se kritički osvrnuo na neke propuste i stavove. Između ostalog, izostala je analiza uzoka razmimoilaženja među socijalističkim zemljama i komunističkim partijama, a u interpretaciji proleterskog internacionalizma „opštim interesima“ socijalizma data je prednost nad „autentičnim nacionalnim interesima“. Na savetovanju nije ni spomenuta uloga pokreta nesvrstanih.

Učestvujući u pripremama za Konferenciju komunističkih i radničkih partija evropskih zemalja, SKJ je tražio da se ona ne tretira kao nastavak prethodnih savetovanja i da se ne saziva novo svetsko savetovanje, za koje — po njegovoj oceni — nije bilo uslova. Konferencija je morala da osigura saglasnost svih učesnika i demokratski postupak odlučivanja. Sazivanje i rad tog skupa, održanog u Berlinu 29. i 30. juna 1976, uz učešće 29 komunističkih i radničkih partija, potvrdili su novu političku strategiju u borbi za socijalizam i ravnopravne odnose između socijalističkih snaga. Delegacija SKJ s Josipom Brozom Titom na čelu prisustvovala je inaugurisanju i prihvatanju upravo onih stavova u evropskom komunističkom i radničkom pokretu zbog kojih je 1948. KPJ bila isključena iz njega. Završni dokument Konferencije (*Za mir, bezbednost, saradnju i društveni napredak u Evropi*) isticao je da se saradnja razvija „uz striktno poštovanje ravnopravnosti i suverene nezavisnosti

svake partije, nemešanje u unutrašnje poslove i uvažavanje slobode izbora različitih puteva u borbi za progresivne društvene preobražaje i socijalizam. Borba za socijalizam u svojoj zemlji i odgovornost svake partije pred svojom radničkom klasom i narodom povezane su sa uzajamnom solidarnošću radnih ljudi svih zemalja, svih progresivnih pokreta i naroda u borbi za slobodu i učvršćenje nezavisnosti, za demokratiju, socijalizam i mir u celom svetu".

Jugoslovenski komunisti zalagali su se za „demokratsku saradnju“ u regionalnim i svetskim okvirima, sa svim komunističkim, socijalističkim, socijaldemokratskim, demokratskim i narodnooslobodilačkim partijama i pokretima na osnovu dobrovoljnosti, nezavisnosti i „uvažavanja interesa svakog učesnika“. Na tim principima SKJ je održavao saradnju sa preko 100 partija. U međunarodnoj saradnji učestvovali su i SSRNJ (s više od 100 partija i pokreta), Savez sindikata Jugoslavije (s preko 200 sindikalnih organizacija), Savez socijalističke omladine Jugoslavije (s više od 400 organizacija) i Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata (s preko 90 boračkih organizacija).

Privremeno smirenje odnosa u svetu poremetilo se krajem 1979. kada je došlo do intervencije SSSR-a u Avganistanu, a naredne godine do vijetnamske okupacije Laosa (Kampučije). Unutrašnja kriza u Poljskoj (pojava „Solidarnosti“, otpor radnika, opozicija inteligencije, raspad sistema, zavođenje vojnog režima, sukob crkve i države) još više je uticala na ideološku i političku konfrontaciju sukobljenih blokova u svetu. SAD su, smatrajući da je SSSR poremetio ravnotežu snaga u svetu, našle protivodgovor na globalnom planu (političkom, ekonomskom kulturnom i ideološkom). Započeti pregovori o ograničavanju strateškog nuklearnog naoružavanja između SAD i SSSR-a su prekinuti. Odnose dve supersile u to vreme karakteriše čvršći stav SAD prema SSSR-u i zemljama koje ga slede u svim delovima sveta. SAD vode iscrpljujuću propagandu o nepoštovanju ljudskih prava u SSSR-u i zemljama Varšavskog ugovora; daju podršku sovjetskim disidentima (akademiku Saharovu i drugima); pojačavaju takmičenje u naoružavanju, pretstavljajući da ove terete SSSR neće moći da izdrži pošto je opterećen problemima modernizacije svoje privrede, niskim standardom stanovništva, održavanjem zemalja koje su sledile njegovu liniju (Etiopija, Kuba, Angola, Južni Jemen, Vijetnam, Mon-

golija, Avganistan), suprotstavljanjem avganistanskim izbeglicama u Pakistanu (mudžahedini) koji se bore protiv režima u Kabulu i sovjetskog kontingenta od preko 100.000 vojnika, podržavanjem Kube i preko nje Nikaragve. Ovaj pritisak SAD na SSSR došao je u poslednjoj fazi vladavine Leonida Brežnjeva, karakterističnoj u unutrašnjem razvitku po zastoju („stagnaciji“) u privredi i drugim oblastima, i u vreme neposrednih naslednika: Jurija Andropova i Konstantina Černjenka. Era Mihaila Gorbačova započela je 1984. godine s politikom deblokiranja SSSR-a od američkog pritiska u spoljnim odnosima, naterivanja SAD na pregovore o nuklearnom razoružanju a posebno zahteva o storniranju kosmičkog naoružanja („rat zvezda“). Došlo je do sastanka generalnog sekretara KPSS Gorbačova sa američkim predsednikom Ronaldom Reganom u Ženevi, Rejkjaviku i Vašingtonu. Vašingtonskim sporazumom o uklanjanju raketa srednjeg dometa iz Evrope, zaključenim decembra 1987, probuđene su nade čovečanstva u perspektivu sveta bez atomske opasnosti. Gorbačov je u unutrašnjoj politici proglasio tzv. „perestrojku“ i „glasnost“, kako bi se Sovjetski Savez oslobodio staljinskog nasleđa u javnom životu, organizaciji države i privrede, kako bi se zemlja demokratizovala i popravio standard života, a SSSR pripremio za ulazak u 21. vek na talasima nove tehnološke revolucije. Gorbačov je objavio rat zaostalom nasleđu, dremljivosti, bahatosti i nesposobnosti birokratije, neracionalnoj organizaciji i zatvorenosti sistema, rat koji je tek počeo, i koji teče u znaku velikih neizvesnosti da li će inicijativa „reformne“ uspeti da nadvlada stanje i navike izgrađivane decenijama i inerciju ruske istorije.